

ลำดับสกุลเก่าบางสกุล

ภาคที่ ๓

สกุลเอกอหัต

พระบัย เจ้าพระยาทิพากรวงศ์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระตำรวจเอก เจ้าพระยาวาหนศุภมิตร (ฮืด ศุภมิตร)

ณบรรณกิจ

เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๗๓

929.2

๗

**THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND**

ห้อง ขจร สุขพานิช

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

ลำดับสกุลเก่าบางสกุล

ภาคที่ ๓

สกุลเอกอหัมด

ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์
THE LIBRARY
THE COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND
พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระตำรวจเอก เจ้าพระยาราชศุภมิตร (อ้อต ศุภมิตร)

ณเมรุวัดเบญจมบพิตร

เมื่อปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๗๓

พิมพ์โดย ส.พ.น.ค.

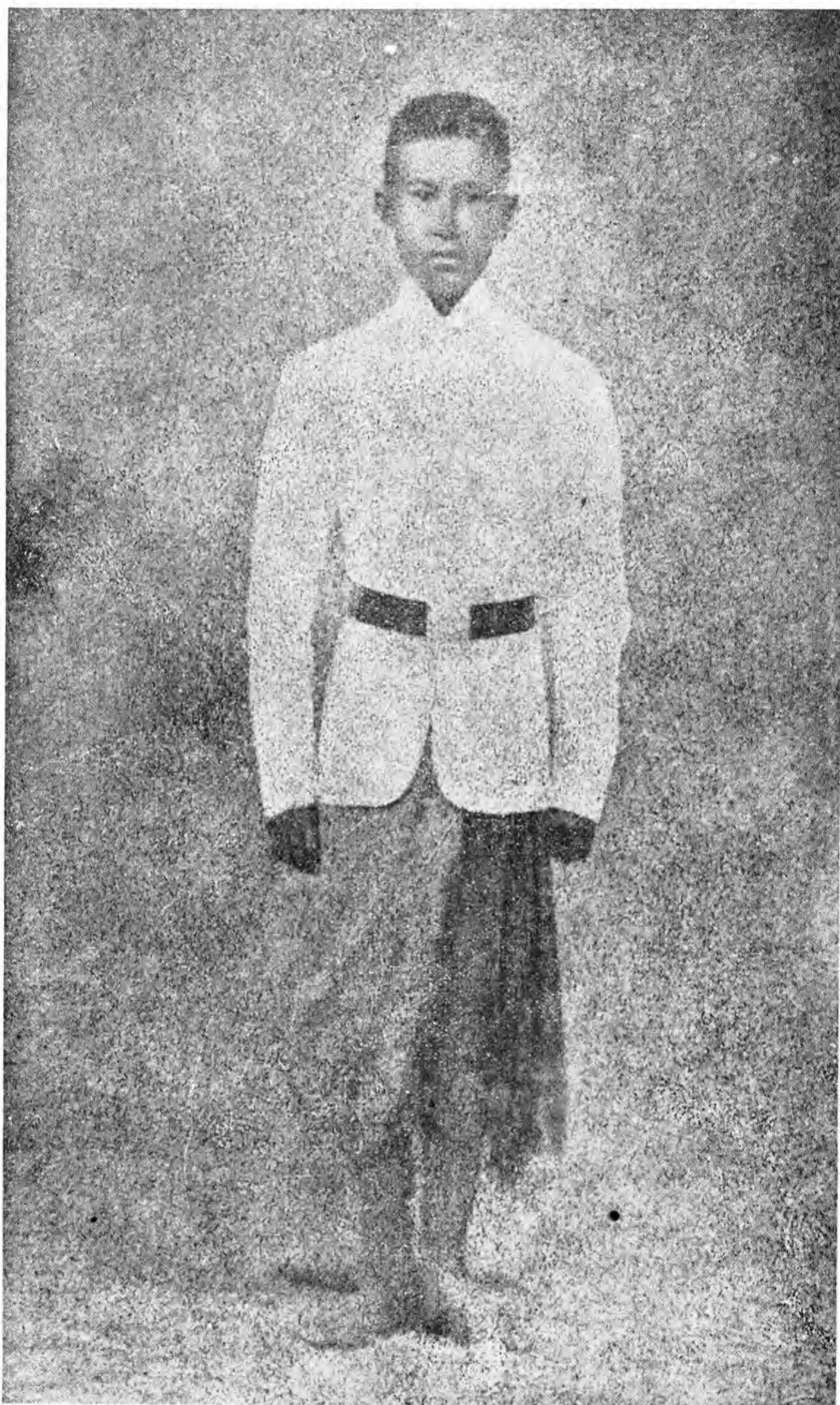
9
929.2
5
10405

102910

10405

๑๒๑.๒

๗๕๘๖

เจ้าพระยาราชศุภมิตร
เมื่อเป็นพลทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์

๕ ๑๙๓๓

คำนำ

เจ้าภาพงานศพ เจ้าพระยาราชศุภมิตร (ฮืด ศุภมิตร) ได้มาบอกข้าพเจ้าไว้ช้านาน ว่าขอให้ช่วยเลือกเรื่องหนึ่งสื่อ และแต่งเรื่องประวัติของ เจ้าพระยาราชศุภมิตร สำหรับพิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ แต่ข้าพเจ้ารับเอามาสนใจเสียด้วยติดงานอื่น และยังมีได้มีกำหนดแน่ว่าจะปลงศพเจ้าพระยาราชศุภมิตรเมื่อใด มาทราบกำหนดแน่ว่าจะพระราชทานเพลิงในเดือน พฤษภาคม พ. ศ. ๒๔๗๓ พอประจวบเวลาข้าพเจ้าเตรียมตัวจะไปยุโรป ทั้งมีงานอื่นที่จะต้องส่งต่างให้ส่งต่องไปก่อนอยู่เป็นอันมาก ถึงกระนั้นก็ได้พยายามตามที่สามารถจะทำได้

ส่วนเรื่องหนึ่งสื่อซึ่งจะพิมพ์นั้น ข้าพเจ้าค้นหาหนึ่งสื่อเก่าซึ่งยังไม่เคยพิมพ์ พบเรื่องลำดับต้น ลักุลบุณนาค ซึ่งเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้เรียบเรียงไว้ มีอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณเรื่องหนึ่งซึ่งเพิ่งได้มาเมื่อเร็วๆ นี้ หนึ่งสื่อเรื่องหนึ่งเรียกกันว่า “เรื่องเอกอหัต” ระเบียบที่ข้าพเจ้าได้เคยเห็นมาแต่ก่อนล้วนแต่มีรอยผู้อื่นแก้ไขเพิ่มเติมเข้าเมื่อภายหลัง แต่ฉบับใหม่ที่ได้มายังหอพระสมุดนี้ ดูน่าเชื่อว่าตรงตามระเบียบเดิมที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ได้เรียบเรียง จึงเห็นควรที่จะเอาออกพิมพ์ได้ และสมควรพิมพ์ในงานศพของเจ้าพระยาราชศุภมิตร เพราะตัวท่านก็เป็นเชื้อสายสืบมาแต่เอกอหัต เมื่อได้ตกลงใจว่าจะให้พิมพ์เรื่องหนึ่งสื่อเอกอหัต ข้าพเจ้าจึงให้คนหนึ่งสื่อนั้นเอามาพิจารณาดูหลักฐานในการที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์

สืบสวนเอา มา จดไว้^{๒๕} มี^{๒๖}ที่สงสัยว่าจะผิดอยู่หลายแห่ง ในตอน
บุคคล^{๒๗}ต้น สักก^{๒๘} สัมย^{๒๙} กรุงศรีอยุธยา เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ ท่านก็ ได้
ออกตัวไว้ ในบานแผนกข้างต้น หนังสือ^{๓๐} ว่าท่านจดตามที่สืบถาม
ได้^{๓๑}ความจากผู้^{๓๒}อื่น ผู้^{๓๓}ที่บอกความแก่ท่าน อาจ^{๓๔}จะสำคัญผิด พา
ให้เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ผิดไปด้วยก็^{๓๕}เป็นได้ ข้าพเจ้า^{๓๖}คิดจะสอบสวน
ด้วย^{๓๗}เดียนม^{๓๘} หนังสือ^{๓๙}ที่ จะ^{๔๐}สอบได้^{๔๑}อยู่ บางเรื่อง เช่น พระราชพงศาวดาร
ฉบับ^{๔๒}พระราชหัตถเลขา หนังสือ^{๔๓}คำให้การชาวกรุงเก่า และลำดับ
สักก^{๔๔}เก่าอื่น ๆ แต่^{๔๕}สนใจด้วยไม่มีเวลาว่างพอ จะ^{๔๖}สอบสวน จึง
ให้พิมพ์^{๔๗}ไป ตามฉบับ^{๔๘}ที่ได้มา แต่^{๔๙}ใน ตอน กรุงรัตนโกสินทร นั้น
เชื่อได้ว่าถูก^{๕๐}ต้อง ตามที่^{๕๑}เจ้าพระยาทิพากรวงศ์^{๕๒}จดไว้

ส่วนเรื่อง^{๕๓}ประวัติของเจ้าพระยาราชศุภมิตรนั้น พระยาราชสมบัติ
(เอิบ บุราณนท์) ได้^{๕๔}เรียบเรียง^{๕๕}ส่งมา เห็นว่า^{๕๖}เรียบร้อยดีอยู่^{๕๗}แล้ว
ด้วย^{๕๘}พระยาราชสมบัติ^{๕๙}เป็น^{๖๐}นักเรียน^{๖๑}ประโยค ๒ ส่วน^{๖๒}กุหลาบชันเก่า ได้^{๖๓}
เล่าเรียน^{๖๔}ใน^{๖๕}สำนัก^{๖๖}ที่ดี ทั้ง^{๖๗}เป็น^{๖๘}ญาติ^{๖๙}อัน^{๗๐}สนิท^{๗๑}ของ^{๗๒}เจ้าพระยาราชศุภมิตร
เรื่อง^{๗๓}ประวัติ^{๗๔}กัน^{๗๕}ดี ข้าพเจ้า^{๗๖}จึง^{๗๗}เอา^{๗๘}เรื่อง^{๗๙}ประวัติ^{๘๐}ที่^{๘๑}พระยาราชสมบัติ
เรียบเรียง^{๘๒}คิด^{๘๓}ตัว^{๘๔}มา^{๘๕}ตรวจ^{๘๖}แก้ไข^{๘๗}ให้^{๘๘}ได้^{๘๙}เวลา^{๙๐}เมื่อ^{๙๑}คอย^{๙๒}เรือ^{๙๓}เมด^{๙๔}อยู่^{๙๕}ที่^{๙๖}เมือง
บึง

ข้าพเจ้า^{๙๗}นัก^{๙๘}เดียดาย^{๙๙}อยู่^{๑๐๐}ที่^{๑๐๑}ไม่^{๑๐๒}สามารถ^{๑๐๓}จะ^{๑๐๔}ทำ^{๑๐๕}หนังสือ^{๑๐๖}สำหรับ^{๑๐๗}แจก
ในงาน^{๑๐๘}ปลงศพ^{๑๐๙}เจ้าพระยาราชศุภมิตร^{๑๑๐}ให้^{๑๑๑}ดีขึ้น^{๑๑๒}ไป^{๑๑๓}กว่า^{๑๑๔}นี้^{๑๑๕}ได้ ด้วย^{๑๑๖}เจ้าพระยา
ราชศุภมิตร^{๑๑๗}ได้^{๑๑๘}เป็น^{๑๑๙}มิตร^{๑๒๐}อย่าง^{๑๒๑}สนิท^{๑๒๒}สนม^{๑๒๓}กับ^{๑๒๔}ข้าพเจ้า^{๑๒๕}มา^{๑๒๖}ตั้ง^{๑๒๗}แต่^{๑๒๘}ตัว^{๑๒๙}ท่าน^{๑๓๐}ยัง
เป็น^{๑๓๑}นาย^{๑๓๒}ร้อย^{๑๓๓}ตร^{๑๓๔}กอง^{๑๓๕}ร้อย^{๑๓๖}ที่^{๑๓๗}๖ ทหาร^{๑๓๘}มหา^{๑๓๙}ดเล็ก^{๑๔๐} ๆ ตัว^{๑๔๑}ข้าพเจ้า^{๑๔๒}ไป^{๑๔๓}เป็น

ค

นักเรียน นายร้อย อยู่ใน กองร้อย ที่ ๖ ด้วยกัน กับ ท่าน เป็น เดิม มา ได้
ชอบ พอกัน มา จน ตลอด อายุ ของท่าน แต่ จน ใจ มีความ ชัด ช้อง ดัง
ได้ กล่าว มา

ราชบัณฑิตยสภา ขอ อนุโมทนา ใน กุศล บุญราศี ทักษิณานุประทาน
ซึ่ง เจ้าภาพ งาม ศพ เจ้าพระยาราชศุภมิตร ได้ บำเพ็ญ เป็น บัณฑิตทานมัย
บุญกิริยา วัตถุ มี กตัญญูตาธรรม เป็น ที่ ดัง ขอ ผล แห่ง กุศล นั้น จง
ดำไว้ วิบากสุข แก่ ผู้ มรณะ สัมภวร แก่ คติ อุปบัต นั้น ๆ เทอญ

อภัย ราชพรหม

เมืองปิ้ง

วันที่ ๒๕ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๓

ประวัติเจ้าพระยาราชศุภมิตร

เจ้าพระยาราชศุภมิตร (นามเดิมว่า อ้อด ได้รับพระราชทาน
นามสกุลว่า ศุภมิตร)

พระมหาดงคราม (ศุข บุนนาค^๑) เป็นบิดา

ท่านเบา บุรานนท์^๒ เป็นมารดา

เจ้าพระยาราชศุภมิตร นับว่าสืบสกุลโดยตรงลงมาจาก
เจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) ทั้งฝ่ายบิดาและมารดา ด้วยฝ่าย
บิดาพระมหาดงคราม ศุข เป็นบุตรหลวงแก้วอายุต (จาด) หลวง
แก้วอายุต เป็นบุตรเจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) ฝ่ายมารดาท่านเบา
บุรานนท์ เป็นธิดาพระยาศรีอรรคราช นารณภักดี (เมือง บุรานนท์)
พระยาศรีอรรคราช ๓ ก็เป็นบุตรเจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) จึงนับว่า
เจ้าพระยามหาเสนา (บุนนาค) เป็นทั้งปู่ทวดและตาทวดโดยตรง
ลงมาทั้งสองฝ่าย

แต่แม้เจ้าพระยาราชศุภมิตร จะเกิดในสกุล บุนนาค มาทั้งฝ่าย

๑. เป็นน้องท่านกลิ่น ภรรยา ส้มเต๋จ เจ้าพระยาบรมมหาศรี
สุริยวงศ์ ท่านกลิ่น เป็นมารดาเจ้าพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ (วร
บุนนาค)

๒. เป็นน้องท่านผู้หญิง พัน ท่านผู้หญิง พัน ก็ใน ส้มเต๋จ
เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์.

บิดาและมารดาที่ดี ก็มีได้เกี่ยวไปในทางราชินิกุล เพื่อจะทรง
ป้องกันมิให้เกิดรังเกียจกับพวกสกุล บุพพาคที่เป็นราชินิกุล พระบาท
สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงพระราชทานนามสกุลว่า ศุภมิตร

เจ้าพระยาราชศุภมิตร เกิดในรัชกาลที่ ๕ เมื่อวันที่ ๕
ชน ๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีเถาะ สัปตศก จุลศักราช ๑๒๑๗ ตรงกับ
วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๘

เมื่ออายุ ๘ ปี ผู้ปกครองส่งไปให้เล่าเรียนอักษรสมัยตามแบบ
โบราณ ในสำนักพระอมรโมลี (นพ) วัดบวรนิเวศ

มาถึงปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ เป็นปีที่ ๑ ในรัชกาลที่ ๕ ได้
เข้าถวายตัวเป็นมหาดเล็กพิเศษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้
เข้าสังกัดอยู่ในเวรฤทธิ ต่อมาในปีมะเมีย พ.ศ. ๒๔๑๓ เมื่อ
โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกองทหารมหาดเล็กขึ้น ทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ ให้รวบรวมบรรดาบุตรข้าราชการที่เป็นมหาดเล็กเข้ารับราช
การเป็นทหาร เจ้าพระยาราชศุภมิตรจึงไปเป็นทหารมหาดเล็กรักษา
พระองค์ เข้าฝึกหัดวิชาทหารในสำนักนายพันตรี หดองรัตนยุทธ
(เล็ก) และมิสเตอร์เบ็ก ชาวอังกฤษ แล้วเป็นพลทหารประจำการ
อยู่ในหมวด ๒

ในปีนั้นเสด็จฯ ประพาสเมืองสิงคโปร์และเมืองชวา เจ้าพระยา
ราชศุภมิตรได้ตามเสด็จออกไปด้วย แต่ไปเพียงเมืองสิงคโปร์ ด้วย
ไปมี การตัดกระบวนเสด็จให้น้อยลง จึงโปรดเกล้าฯ ให้กลับ

๑. ดูสำเนา ดायพระราชหัตถ์ พระราชทานนามสกุลท้ายประวัติ.

หม่อมยศชนนายร้อย ในกรมทหารมหาดเล็ก ๆ

กรุงเทพ ฯ เดิยก่อน พร้อมกับ ทหาร คนอื่น ๆ และ ตำรวจ อีกหลายสิบคน
ด้วยกัน

ถึง ปีมะแม พ.ศ. ๒๔๑๔ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น
นายสิบโท และ ประจำ อยู่ใน กองร้อย ที่ ๖ แล้วเลื่อนขึ้น เป็น นายสิบเอก
ในปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖

ในระหว่าง ที่ รับราชการ เป็นทหาร อยู่ นั้น เจ้าพระยาราชศุภมิตร
เป็นผู้ ซึ่ง เพื่อนทหาร ชอบ ทั้ง ผู้ น้อย ผู้ ใหญ่ ด้วย อหิชาศัย ชอบพูด
ชวนให้ เกิด รื่นรมย์ และเป็น คน คะนอง แต่ มิได้ เบี่ยงไป ในทาง ช่าง ชั่ว
เป็น คน ซื่อ และ รักดี มา แต่ เดิม เป็นต้น ว่า ถ้า มี เวลาว่าง ราชการ ก็
หาโอกาส เข้า เรียน หนังสือ ใน โรงเรียนหลวง ซึ่ง ตั้ง ขึ้น ใน พระบรมมหา
ราชวัง เป็น ครั้ง แรก เรียน หนังสือ ไทย เพิ่มเติม ต่อ พระยาศรีสุนทรโวหาร
(น้อย อาจารย์ ยางกูร) และ เรียน วิชา เดช ต่อ หม่อมเจ้าคุ้ม ใน
ลุ่มเด็จ เจ้าฟ้า กรมขุนอิศราณฤกษ์

ปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายร้อยตรี
และ คง ประจำการ อยู่ใน กองร้อย ที่ ๖ นั้น

ปีชวด พ.ศ. ๒๔๑๘ เจ้าพระยาราชศุภมิตร มีอายุครบ
อุปสมบท ได้กราบถวายบังคมลาไปอุปสมบทอยู่ในสำนักพระวิเชียร
กระวี (เดช) ซึ่งเป็น พระอุปัชฌาย์ พระเทพกระวี (นัม) เป็น
พระกรรมวาจาจารย์ และ พระพุทธวิริยากร (พุ่ม) เป็น พระอนุสาว
นาจารย์ จำพรรษา อยู่วัดบุบผาราม ๑ พรรษา เมื่อ ลาสิกขาบท
แล้วก็เข้ารับราชการ ตามเดิม

ปี ๒๔๒๐ พ.ศ. ๒๔๒๐ ได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายร้อยโท
แล้วย้ายไปประจำการในกองร้อยที่ ๕

ถึงปี ๒๔๒๗ พ.ศ. ๒๔๒๗ เมื่อสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ
ทรงเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก เจ้าพระยา ราชศุภมิตรได้
รับพระราชทานสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์เป็นหลวง ศิลาปลารัตนาธิราช และ
ต่อมาถึงปี ๒๔๒๘ พ.ศ. ๒๔๒๘ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนบรรดาศักดิ์ขึ้น
เป็นจมื่นวิเศษชัยศักดิ์ดาวิชัย และยศเป็นนายร้อยเอก และตำแหน่งขึ้นเป็น
ผู้บังคับกองร้อยที่ ๕ นั้นอีก

เมื่อเสร็จงานพระราชพิธีตั้งดวง สมเด็จพระ บรม โอรส ธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ดยยามมกุฎราชกุมาร ในปี ๒๔๒๙ พ.ศ. ๒๔๒๙
สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพเลื่อนไปเป็นตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชา
การทหารบก กรมหลวงอดิศรอุดมเดช ได้ทรงเป็นผู้บังคับการกรมทหาร
มหาดเล็ก เจ้าพระยา ราชศุภมิตร ก็ได้เลื่อนยศขึ้นเป็นนายพันตรีและ
ตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้บังคับการ

ปี ๒๔๓๒ พ.ศ. ๒๔๓๒ เจ้าพระยา ราชศุภมิตรได้รับราชการสำคัญ
อย่าง ๑ ซึ่งเคยหนีใคร่มีใครทราบ ควรจะกล่าวไว้ให้ปรากฏ
แต่จะต้องรื้อเรื่องมุดเหตุมาเล่าก่อน คือ ตั้งแต่ตอนปลายรัชกาล
ที่ ๕ มาเกิดการทำเหมืองแร่ดิบกับแพร่หลายในแหลมมลายู พวก
เก่าแก่ทำเหมืองว่าจ้างพวกจีนกู้มาจากเมืองจีนมีจำนวนมากนับ
หลายหมื่น พวกนายเหมืองมักวิวาทกันด้วยเรื่องแย่งกู้เป็นเหตุ
อย่าง ๑ พวกกู้มักได้ความเดือดร้อน ด้วยถูกพวกนายเหมือง

นอนหลับอย่าง ๑ พวกจีนทำเหมือง จึง คิด ตั้ง อย่ง เดิม เพื่อ
 บอกรู้ตัว ครั้น เข้าพวก กันได้ มาก ก็ เคย ใช้ ก้าง วิวาท บาด ทะเดาะ
 กับ พวก อื่น ที่ หดง จีน อย่ง นน เอง เกิด แยก กัน เป็น ๒ พวก เรียก
 ว่า พวก ตวงงษ์ พวก ๑ พวก อย่ง หิน พวก ๑ มี ตั้ง แต่ เมือง ดิงคโป
 และ ตาม เมือง ชาย ทะเด ตวันตก ที่ ทำ เหมือง ดิบุก เข้า มา ใน แดน ไทย จน
 ถึง เมือง ภูเก็ต และ เมือง ระนอง ต่อ มา พวก จีน ที่ ใน กรุง เทพ ฯ เอะ
 แบบ อย่าง มาตง อย่ง ชน บ้าง เรียก ว่า ตวงงษ์ พวก ๑ ชิวตวก็อ
 พวก ๑ ที่ ใน กรุง เทพ ฯ ไม่ มี การ ทำ เหมือง พวก อย่ง จึง อยู่ ใน จำ พวก
 คน ค้า ชาย และ พวก จีน ที่ ค้า ชาย และ รับ ทำ ภาษี อากร พระอนุวัตร
 ราชนิยม (ยี่ก่อง) ซึ่ง เคย เป็น หัว หน้า อย่ง ใน กรุง เทพ ฯ ได้ บอก
 อธิบาย เหตุ ว่า ใน สมัย นั้น ได้ เป็น หัว หน้า อย่ง เข้า รับ ทำ ภาษี อากร ได้
 เปรี๊ยะ ด้วย มี ลูกน้อง อยู่ ใน ท้อง ที่ มาก ได้ ช่วย เป็น หู เป็น ตา และ
 ทำให้ ผู้ อื่น ครั้น คราม ไม่ กदा ประมุข แย่ง ภาษี แต่ การ ที่ เป็น อย่ง ย่อม
 ปกปิด รัฐบาล รู้อยู่ ไม่ ไต ทว ถึง ว่า จะมี อย่ง มาก น้อย เท่า ไ้ การ
 เก็บ ภาษี อากร ก็ ยัง ต้อง อาศัย ให้ จีน รับ ผูก ชาติ การ ปราบ อย่ง จึง
 มี ได้ ใช้ อำนาจ อย่าง แข็งแรง ถ้า พวก อย่ง เกิด วิวาท บาด ทะเดาะ กัน
 มัก จะ เรียก แต่ พวก หัว หน้า มา เรียก ทณฑ บด หรือ ทำ โทษ แต่ ผู้ ที่ ก่อ
 กรรมวิวาท ครั้น ถึง บิด ดู นน พวก อย่ง ตวงงษ์ กับ พวก อย่ง ชิวตวก็อ
 เกิด วิวาท กัน จน เป็นการ ใหญ่ ถึง ตั้ง สนาม เพาะ ไร่ กัน บน ถนน เจริญ กรุง
 พวก ช้าง เหนือ ต่ง อยู่ ราว ที่ อู่ บาง กอก พวก ช้าง ไ้ ต่ง ช้าง ไ้ นน ดง
 ไป ต่าง ทำ จ้ง หด่อ ขวาง ถนน เจริญ กรุง ทั้ง ๒ ช้าง ครอบ กัน อยู่ ดีก ๓ วัน

จนการค้าขายต้องหยุด เหลือกำลังที่นครบาดจะระงับ ประจวบ
 เวลานั้นได้โปรดฯ ให้รวมการบังคับบัญชาทหารบกทหารเรือเข้า
 เป็นกรมยุทธนาธิการ จึงมีพระราชดำรัสสั่งให้กรมยุทธนาธิการ
 ประบอภัยที่วัดทักขิณารามในกรุงเทพฯ ฯ ผู้ใหญ่ในกรมยุทธนาธิการ มี
 สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เป็นประธานประชุมกันที่ศาลา
 ยุทธนาธิการ (คือศาลากระทรวงกลาโหมเดิมนั้น) เมื่อวันที่ ๒๐
 มิถุนายน ปรีक्षाวิธีที่จะประบอภัย พิเคราะห์ดูในแผนที่กรุงเทพฯ ฯ
 เห็นกองยี่ต่งรบกันนั้นอยู่ระหว่างแม่น้ำทางด้านตะวันตก ท้องทุ่ง
 ทางตะวันออก จึงตกลงกันให้ทหารเรือเป็นพนักงานประบอภัยขึ้นมา
 จากข้างใต้ ให้ทหารบกประบอภัยลงมาจากข้างเหนือ ตามแนวถนนบำรุง
 เมือง ให้พระยาชลยุทธโยธินเป็นผู้บังคับกองทหารเรือ เจ้าพระยา
 ราชศุภมิตร เป็นกองบังคับทหารบก ทหารเรือให้ตั้งเรือล่องไป
 ขนข้างใต้ทั้งกองประบอภัยและกองหนุน ล้วนทหารบกกองหนุนให้เดิน
 ออกจากในเมืองแต่เวลาเข้ามืดไปตั้งอยู่ที่วัดยานนาวา กองประบอ
 ภัยรวมทหารไว้ที่ศาลายุทธนาธิการ พอรุ่งเช้าวันที่ ๒๑ มิถุนายน จะ
 จับรถรางให้ทหารกองประบอภัยซึ่งเจ้าพระยาราชศุภมิตร เป็นผู้นำขึ้นด้วย
 กันทั้งหมด กำหนดให้ได้ลงมือประบอภัยพร้อมกันเวลา ๘ นาฬิกาทั้ง
 ทหารบกทหารเรือ แต่มีคำสั่งกำชับให้จับกุมแต่โดยระมัดระวัง
 แต่ถ้าวางกองยี่ต่งต่อสู้หรือไม่ยอมให้จับ การที่จับนั้นเป็นความลับ
 มิได้ให้ผู้อื่นรู้ พอรุ่งขึ้นวันที่ ๒๑ มิถุนายน รถรางขนมาถึงที่
 หาดกมัยเมื่อก่อนจะจับไว้หมด จนพอบรรทุกทหารกองประบอภัยลงไปด้วยกัน

(พวก รณราง ก็พากันยินดี ด้วย เติร รณ ราง ไป ไม่ได้ อยู่แล้ว) การ
 ปราบ จัน ธิงย วน นั้น ส่วน ทหารบก เจ้าพระยาราชศุภมิตร เป็นผู้ นำ
 และผู้ อำนวยการ จับกุม จับพวก ธิงย ได้ กว่า พันคน ที่ต้อง ยิงตาย
 เพียง สัก ๕ คน พอ กตาง วน ก็ ปราบ ธิงย และ รือ จง หน่อ ดำ เร็จ แล้ว
 เจ้าพระยา ราชศุภมิตร ก็ นำทหาร มหาเด็ก กอง ปราบ วน รณ ราง กลับ วน
 มา ใน เวลา เมื่อ กลับ วน มา นั้น เจ้าพระยา ราชศุภมิตร เหมือน
 อย่าง เป็น วีรบุรุษ คน ๑ ด้วย เมื่อ พวก ชาว เมือง รุฉ่า จับ ธิงย ก็ พา
 กัน แยก คั้น ไป ดู ผู้คน ตัน หนาม สอง ข้าง ทาง ได้ ดู พวก จัน ธิงย ที่ ถูก
 จับ เอา หาง เบี้ย ผูก คัด กัน ทหาร คุม เป็น พวก ๆ เรื่อย มา เจ้าพระยา
 ราชศุภมิตร กับ พวก ทหาร มหาเด็ก ตาม หนัง มา ข้าง ท้าย ใคร เห็น ก็
 แล้ง อาการ ชน ชม เช่น ฝรั่ง ก็ คบ มือ พวก ชา คอื่น ก็ ชม ตาม
 ประเพณี ของคน พวก ทหาร มา แล้วว่า เจ้าพระยา ราชศุภมิตร ยืน คู่ กับ
 คน ขบ รณ ราง วน คำนับ เรื่อย มา ตลอด ทาง

จาก วาระน ไค รม พระราชทาน สัณญาบัตร บรรดาคัก กัด เป็น พระราช
 วัฒน ธุลี ฐิ ต่อมา เป็น ตัว ผู้บังคับการ กรมทหาร มหาเด็ก แล้ว
 เป็น ราชองครักษ์ ประจำการ กับ ทัง ไค เป็น องครักษ์ ประจำ พระองค์
 ส้ม เต็จ พระ บรม โอรส ธิราช เจ้า ฟา มหา ธิร ุณ ธิศ อีก ตำแหน่ง ด้วย

ครั้น บั มะ เมีย พ. ศ. ๒๔๓๗ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ สถาปนา
 พระเกียรติยศ พระบาท ส้ม เต็จ ฯ พระมังกูณ เสด็จ เจ้า ธิงย หิว แต่ ยัง ดำรง
 พระเกียรติยศ เป็น ส้ม เต็จ พระเจ้า ลูก ยา เชอ ฯ เสด็จ ทรง คัก ษา วิช ษา อยู่
 ณ ประเทศ อังกฤษ วน เป็น ส้ม เต็จ พระ บรม โอรส ธิราช มก ุณ ราชกุมาร

โปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมจรรยาอนุกรมมนตรี (ทองดี ไชยิกเสถียร)
 เป็นข้าหลวงเชิญประกาศสถาปนาพระเกียรติยศ เครื่องราชอิสริยาภรณ์
 เครื่องราชอิสริยยศ และสัญญาบัตร ทหาร ออกไป ทูลเกล้าฯ ถวาย ฯ
 ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาราชศุภมิตร ออกไป ประจำ
 พระองค์ พระบาท สมเด็จพระ มงกุฎเกล้า ฯ ใน ตำแหน่ง พระ อภิบาล
 ครั้งนั้น ทรง พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็น องคมนตรี พระราชทาน
 โตะทอง ฯ เดือน ยศ ขึ้นเป็น นายพันโท พระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา
 เข็มราชการในพระองค์ เดือน บรรดาศักดิ์เป็นพระยาราชวัดภานุดิษฐ์
 และ ก่อนที่ เจ้าพระยาราชศุภมิตร จะ กราบ ถวาย บังคมดา ออกไป รับ ราช
 ការใน ตำแหน่ง พระอภิบาล นั้น ได้มีรับสั่งให้หา ตัว เข้าไปเฝ้าฯ ถึง
 ข้างใน พระราชทาน พระบรมราโชวาท ใน ราชกิจ อัน จะ พังไป ปฏิบัติ
 กับ มี พระราชดำรัส ถ้าม ถึง การ บ้านเรือน ครอบครัวย เจ้าพระยา ราช
 ศุภมิตร กราบ บังคม ทูลว่า มิได้มีความ ห่วงใย ในทาง การ เหล่านี้ แม้
 ขณะ นั้น มี มารดา ซึ่ง ชรา อยู่ วาระ ที่ เจ้าพระยา ราชศุภมิตร เฝ้า ทูล
 ดะออง รุดดี พระบาท ครั้งนี้ ทรง พระกรุณา โปรดเกล้าฯ พระราชทาน
 เงิน ถ้วน พระองค์ ให้ ๓๐ ชั่ง และ เมื่อ เจ้าพระยาราชศุภมิตรได้ กราบ
 ถวาย บังคม ดา ออก จาก กรุง เทพ ฯ มหานคร ไป แล้ว สมเด็จพระ ศรี
 พชรินทราบรมราชินีนาถ ได้ทรง รับเป็น พระราช ชูระ ใน ครอบ ครัว
 ของ เจ้าพระยา ราชศุภมิตร ตลอดจน เป็น พระ มหา กรุณา ธิคุณ แก่
 เจ้าพระยาราชศุภมิตร หาที่สุดมิได้

เจ้าพระยาราชศุภมิตร ได้รับราชการในตำแหน่งพระอภิบาลประจำ

เมื่อรับราชการในตำแหน่งพระอภิบาลอยู่ใน
ประเทศยุโรป

พระองค์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ ตลอดจนเวลาเสด็จประทับ
อยู่ในประเทศยุโรป และระหว่างนี้ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร
เลื่อนยศเป็น นายพันเอก

ขณะที่เจ้าพระยาราชศุภมิตรรับราชการอยู่ในประเทศยุโรป
เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศใด
เมืองใด เจ้าพระยาราชศุภมิตรก็ได้โดยเสด็จพระราชดำเนิรด้วย
ทุกแห่ง ได้เคยเฝ้าเห็นพระเจ้าแผ่นดินหาผู้ปกครองเมือง เฝ้าเจ้านาย
พบปะข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ๆ ของประเทศและเมืองนั้น ๆ ขณะ
นั้นเกือบทุกแห่ง

เจ้าพระยาราชศุภมิตรได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของประเทศ
ต่าง ๆ ในยุโรป หลายประเทศ

ครั้นปี พ. ศ. ๒๔๔๔ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า ฯ เสด็จ
กลับคืนสู่พระมหานคร ฯ เจ้าพระยาราชศุภมิตรคงรับราชการประจำ
อยู่ในพระองค์ มีตำแหน่งเป็นเจ้ากรมวังในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
แต่ยังคงมีตำแหน่งเป็นราชองครักษ์ประจำอยู่และได้เลื่อนยศเป็น
นายพลตรี

ในปี พ. ศ. ๒๔๕๓ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้
เจ้าพระยาราชศุภมิตรมารับราชการในตำแหน่งผู้ช่วยสมุหราชองครักษ์
เจ้าพระยาราชศุภมิตรรับราชการในตำแหน่งนี้อยู่ได้หน่อยหนึ่ง ก็ทรง

พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปรับราชการ ใน กรม พระตำรวจหลวง ฯ
มีตำแหน่ง เป็น คุมหพระตำรวจ กับ เป็น ราชองครักษ์ พิเศษ ^๕ชน ด่วน
ยศ ในกรม พระตำรวจ ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้เป็น พระตำรวจโท แด้วเดือน
^๕ชน เป็น พระตำรวจ เอก

มาปลาย พ.ศ. ๒๔๖๓ ทรงพระราชดำริ จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาบรรดาศักดิ์ชั้นในชั้นสูง สุด แต่ในเวลานั้นยังไม่ถึงกาลกำหนด ตามพระราชประเพณีที่จะพึงพระราชทาน แต่เพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่เจ้าพระยาราชศุภมิตร เป็นพิเศษ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาราชศุภมิตร นั่งเฝ้าฯ ในงานพระราชพิธีใด ๆ ร่วมชั้นเสนาบดี และเจ้าพระยา (ที่มีอยู่ในยุคนั้น) ไปพลางก่อน เจ้าพระยาราชศุภมิตร เริ่มเข้าเฝ้าฯ ตามที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เช่นนี้ ในพระราชพิธีตระกูลระสังกราณต์ พ.ศ. ๒๔๖๓ เป็นครั้งแรก และก็ต่อ ๆ มา จนถึง วันที่ ๓๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๖๓ ก็ทรงสถาปนาบรรดาศักดิ์ชั้นเป็นเจ้าพระยา มีประกาศพระบรมราชโองการ ดังนี้

“อนึ่ง ทรงพระราชดำริว่า พระยา ราชวัดถพานุศิษฐ์ ได้ถวายตัว
เป็นมหาดเล็ก ใน พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหายุพาอภินทรนาถ
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็น มหาดเล็ก วิเศษ รับราชการ ดสนอง
พระเดช พระคุณ อยู่ในเวรฤทธิ ครั้น เมื่อ พระพุทธศักราช ๒๔๖๓ ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งกรม ทหาร มหาด เล็ก ราชวัดถรักษาทหาร พระ
องค์ ๕ จึง โปรดเกล้าฯ ให้พระยา ราชวัดถพานุศิษฐ์ ไปรับราชการ
เป็น พลทหาร มหาดเล็กรักษาทหารองค์ ๕ พระยา ราชวัดถพานุศิษฐ์ ก็ได้ ตั้ง

ใจ รับราชการ ด้วย ความ อุตสาหะ มิได้มีความย่อหย่อน ได้รับพระราช
ทาน บำเหน็จ ความชอบในเดือน ตำแหน่ง ยศ และ บรรดาศักดิ์ ขึ้น โดย ลำดับ
คือ เมื่อ ปี พ. ศ. ๒๔๒๐ ได้รับ พระราชทาน ยศ เป็น นายร้อยโท
เมื่อ ปี พ. ศ. ๒๔๒๗ ได้รับ พระราชทาน บรรดาศักดิ์ เป็น หลวงศัลยาดำ
รงกูร และเมื่อ ปี พ. ศ. ๒๔๒๘ ได้รับ พระราชทาน ยศ เป็น นายร้อย
เอก และมี บรรดาศักดิ์ เป็น ท จมื่น วิชิตชัยศักดิ์ดาบุรุษ บังคับ การ ใน
กอง ร้อย ที่ ๕ กรม ทหารมหาดเล็ก รักษาพระองค์ ใน สมัยนั้น เมื่อ สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์
วรเดช ซึ่ง ทรง ดำรง ตำแหน่ง เป็นผู้บังคับ การ กรมทหาร มหาดเล็ก
เสด็จ ไม่อยู่ ได้ โปรด ให้ เป็นผู้ช่วย บังคับบัญชาการ ทัวไป ในกรม
ทหาร มหาดเล็ก แทนพระองค์ อยู่เนื่อง ๆ และเมื่อพระ บาทสมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง เสด็จ ประพาส หวังเมือง ต่าง ๆ ก็ได้ เป็นผู้บังคับบัญชากอง
ทหารม้า แล ทหารราบ มหาดเล็ก รักษาพระองค์ ดังหน้า ไปคอย รับเสด็จ
ตลอด ทัว ทุกกอง เป็น การ พิเศษ และเมื่อ ปี พ. ศ. ๒๔๓๐ ได้รับ
พระราชทาน ยศ เดือนขึ้น เป็น นายพันตรี ผู้ช่วย ผู้บังคับการ กรมทหาร
มหาดเล็ก และเมื่อปี พ. ศ. ๒๔๓๒ พวกจีน ฮ่องกง กระทำการ บัง อาจ ช้อง
ล้อม ลอบคืบ กัน เป็นหมู่ เป็นพวก ก่อการ วิวาท พันทาง ยิงกัน เป็นการใหญ่
ที่ตำบล บางขวาง จังหวัดพระนคร การ ระงับ วิวาท ถึงต้อง ใช้ กำลัง
ทหาร พระยาราช วัลภาณุสีขุ ได้ เป็น หัวหน้า นายทหาร คุมกอง
ทหารมหาดเล็ก ไป ระงับปราบปราม พวกจีน ฮ่องกง การณ์ นั้นสงบ เป็น
ที่ เรียบร้อย โดยตลอด ครั้นเมื่อปี พ. ศ. ๒๔๓๕ ก็ได้เลื่อน บรรดาศักดิ์

๕
ชน เป็น พระราชวัดภานุติษฐ และเป็นผู้บังคับการกรมทหารมหาดเล็ก
รักษาพระองค์ ทั้งทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์ ประ
จำการ ด้วย

อาศัย เหตุที่ พระยาราช วัดภานุสิทธิ์ ได้รับ ราชการ ดันอง พระเดช
พระคุณ โทด ชิดใน พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง มา จึง ทรงหยั่ง
ทราบ ใน ความ สดวามักคิด ชื่อ ดัศย์ สุจริต ของ พระยาราช วัดภานุสิทธิ์
โดยแน่ชัด เป็น ที่ ทรง ไว้วางพระราชหฤทัย เป็น อย่างยิ่ง ในปี
พุทธศักราช ๒๔๓๗ นั้น จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อน
บรรดาศักดิ์ ขึ้นเป็นพระยาราชวัดภานุสิทธิ์ และพระราชทาน ตัญญาบัตร
ยศ เป็น นายพันโท ให้ ออก ไปเป็น ราชองครักษ์ ประจำ รักษาพระองค์
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อ ครั้ง ยัง ทรง ดำรง พระราชอิสริยยศ
เป็น สมเด็จ พระยุพราช ซึ่งทรงศึกษา วิทยาการ อยู่ ณ ประเทศอังกฤษ
พระยาราชวัดภานุสิทธิ์ ได้ อยู่ประจำรับราชการ ดันอง พระเดชพระคุณ โทด
ชิด พระยาศรีสุทนต์ เป็น เวลา ช้านาน นับว่า เป็น พระอภิบาล ผู้สนิท ตลอด
เวลาที่ประทับ อยู่ ณ ประเทศ ยุโรป และเมื่อเสด็จขึ้นสู่ กรุงเทพมหานคร
แล้ว ก็ยัง คงรับ ราชการ ดันอง พระเดช พระคุณประจำ อยู่ใน พระราช
สำนัก เป็น ตำแหน่ง เจ้ากรมวัง ตลอด เวลาที่ทรง ดำรง พระราช
อิสริยยศ เป็น สมเด็จ พระยุพราช และได้ รับพระราชทาน ตัญญาบัตร ค้อมมา
โดยลำดับ เป็น นายพันเอก ตลอด จนถึง นายพลตรี

ครั้นเมื่อเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว ก็ยังได้รับราชการ
ในตำแหน่งราชองครักษ์ และภายหลังทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

หม่อมราชวงศ์
เมื่อนำตำแหน่งเป็นเจ้ากรมวัง

พระราชทานยศ ให้เป็น พระตำรวจโท แล้วเลื่อนขึ้นเป็น พระตำรวจเอก ตำแหน่ง สมุหพระตำรวจหลวง รักษาพระองค์ และเป็นราชองครักษ์พิเศษ รับราชการสนอง พระเดชพระคุณมาจนบัดนี้ มีหน้าที่ประจำใกล้ชิด ฝ่าละออง รุ่งพระบาท อยู่เป็นนิตย์ ทั้งในเวทปฏิบัติอยู่ในพระมหานคร และ โดยเสด็จ พระราชดำเนิร ณ ที่ต่าง ๆ มิได้ขาด มีความอุทิศหา พริยภาพ โดย สำนั เสนอ มิได้ ย่อหย่อน เป็นที่ทรง ตระหนักแน่ พระราช ฤทัย ใน ความ ซื่อสัตย์สุจริต และ จง รักษา ค่ ต่อ ใต้ ฝ่าละออง รุ่งพระบาท โดยมั่นคง จึง เป็น ผู้ ที่สมควร จะทรง ยกย่อง พระราชทาน ฐานันดร ศักดิ์ อันสูงได้

จึงมี พระบรมราช โองการ ดำรัสสั่ง ให้สถาปนา พระยาราชวัดภานุสิทธิ ขึ้น เป็น เจ้าพระยา มีสมญาจารึก ใน หิรัญบัฏ ว่า เจ้าพระยาราชศุภมิตร วัดภานุศิษฎ์สุรเสนี เทพวัชรศรีสวัสดิ์วามิภักดีพิเศษ วิเทศจิรวาสีอัครวรวิภาต สุจริตไพศาลสุนทรพจน์ อุดมยศราชองครักษ์ อัครรัตนไตรยสรณชาดา เมตตาชวราชาศัย อภัยพิริยบรากรมพาหุคชนาม ถือศักดินา ๓๐๐๐๐ จง เจริญ ทฤพชนมายุพรรณสุขดีวิสต์ดีพิพัฒน์มงคลชนดำรงสมบัติ บริวารสมบูรณ์ทุกประการ เทอญ.

และได้รับ พระ ราช ทาน เครื่อง ราชอิสริยยศ ตามบรรดาศักดิ์ เจ้าพระยา หีบ หมายทอง คำ ดง ยา ๑ มาตรา เต้า ตะเทิน เกี้ยว และ ยอดดง ยา ๑ เต้าทอง ประพาส ขดียบทอง ๑ กระบี่ ผักทอง คำจำหลัก ๑

เจ้า พระยา ราช ศุภมิตรได้รับ พระ ราชทาน เกียรติยศ สูง สุด เมื่อ

อายุล่วงเข้า ๖๕ เข้าเกณฑ์ชรา แต่นั้นมาพยาธิก็จับเบียดเบียน
เริ่มจับไล่ตประสาท พิการ จะสดับ ตรีบพัง อันใดไม่ใคร่ได้คัพท ทั้ง มี
อาการระนิต สามวันดสี่วันไซอยู่เนื่อง ๆ ได้นำความ ชัดชัดใจในการ
ที่จะรับ ราชการ ฌดองพระเดช พระคุณ มิได้ เต็ม ทเช่น นน ชน กราบ บังคม
ทูล ฯ เมื่อราว พ.ศ. ๒๔๖๕ เพื่อ ขอ พระราชทาน กราบ ถวาย บังคม
ดาออกจากหน้าทราชการจักได้ผ่อนพักรักษาตัว ก็มีได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้า ฯ โดยเหตุนี้เจ้าพระยา ราชคฤหมิตร จึงคงรับ ราชการประจำ
ตำแหน่งต่อมาจนตลอด รัชกาลพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว

มารัชชกาลปัจจุบันนี้ เจ้าพระยาราชคฤหมิตรยังมีอาการทุพพลภาพ
ตง จำเป็นต้อง ออกจาก ตำแหน่ง ราชการ และในการ ที่ได้ ออก
จาก ตำแหน่ง ราชการ ประจำ นั้น ได้ทรง พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
พระ ราช ทาน เกียรติยศ พิเศษ ให้เป็นผู้ กำกับ การ กรม พระ ตำรวจ หดวง
คงแต่งเครื่อง แบบตำรวจ หดวงได้เช่นเดียวกับที่ประจำ การอยู่ เป็นพิเศษ
และ เบย บำนาญ นน ก็ พระราชทาน เป็น พิเศษ ฉะเพาะ ตัว อีก ด้วย

เจ้า พระยาราชคฤหมิตร บวช มา แต่ต้น ๆ พ.ศ. ๒๔๗๓ ครั้น ถึง
เดือน มกราคม พุทธศก นั้นมี อาการ ทรุด ตง ต่อมา อาการ ก็ กำเริบขึ้น
เป็น ลำดับ นาย พันโท พระวรสุนทรโรสถ แพทย์ ประกอบ ยารักษา
อาการ มิได้ ทรง กับ ทรุด ครั้น ถึง วันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๒ ราว
เวลา ๑๖ นาฬิกา เจ้าพระยาราชคฤหมิตรถึง อดัญญกรรมอายุย่างเข้า ๗๕ ปี
พระราชทาน โกษ แบด เหลี่ยม ประกอบ ศพ

ขณะ เมื่อ เจ้า พระยา ราช คฤหมิตร บวช มี อาการ หนัก มาก อยู่ นั้น

ความทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทขึ้น ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
 ให้เจ้าพระยาพิชัยนทรโยธิน สมุหราชองครักษ์ไปเยี่ยมแทนพระองค์
 และเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ ๆ มีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนคร
 สวรรคตพิณิต สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ
 เป็นอาทิก็ได้มีพระกรุณาเสด็จเยี่ยม

วัน, เดือน, ปี, ที่เจ้าพระยาราชศุภมิตร
 เสด็จพระราชทานยศบรรดาศักดิ์และเครื่องราชอิสริยาภรณ์

	พ. ศ.	๒๔๑๗	เป็น	ว่าที่ นาย ร้อย ตร
๓๐. ๕.	,,	๒๔๒๐	,,	นาย ร้อย โท
๒๔. ๓.	,,	๒๔๒๗	,,	หลวง คีตปถารต์ราช
๖. ๗.	,,	๒๔๒๘	,,	นาย ร้อย เอก
๖. ๗.	,,	๒๔๒๘	,,	จมน วิจิตรไชยศักดิ์ราช
๓๘. ๓๐.	,,	๒๔๒๘	,,	ป. ม.
๑๖. ๒.	,,	๒๔๓๐	,,	นาย พัน ตร
๕. ๘.	,,	๒๔๓๕	,,	พระ ราชวดีภานุลักษ
๓๐. ๘.	,,	๒๔๓๕	,,	ป. ช.
๗. ๘.	,,	๒๔๓๖	,,	ค. ม.
๓๐. ๓๐.	,,	๒๔๓๗	,,	นาย พัน โท
๓๐. ๓๐.	,,	๒๔๓๗	,,	พระยา ราชวดีภานุลักษ
๗. ๒.	,,	๒๔๔๓	,,	นาย พัน เอก
๑๕. ๒.	,,	๒๔๔๖	,,	นาย พด ตร
๒๔. ๖.	,,	๒๔๔๖	,,	ค. ช.
๓๖. ๘.	,,	๒๔๕๑	,,	ท. จ.
๑. ๓๐.	,,	๒๔๕๒	,,	ท. ม.

๓๑. ๕.	,,	๒๔๕๓	,,	ป.ม.
๓๑. ๕.	,,	๒๔๕๔	,,	ท.จ.ว.
๓๑. ๕.	,,	๒๔๕๖	,,	ป.ช.
๓๑. ๕.	,,	๒๔๖๓	,,	เจ้า พระยา ราชคฤหมิตร
๓๑. ๕.	,,	๒๔๖๓	,,	ป.จ.

นอกจากที่ ก้าวหน้า เจ้า พระยา ราชคฤหมิตร ยังได้รับ พระราชทาน
 ตราวัตนวราภรณ์ วิจิตรมาตา และ วัตนวราภรณ์ กับเหรียญวัตนวราภรณ์
 ชั้น ๑ (รัชกาลที่ ๖)

เกียรติยศพิเศษ ซึ่งเจ้าพระยาราชศุภมิตร
ได้รับพระราชทานในรัชกาลปัจจุบันนี้

คำสั่งที่ ๒/๒๔๖๘

เรื่องโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาราชศุภมิตร
เป็นผู้กำกับ การ กรม พระ ตำรวจ หลวง รักษา พระองค์ เป็น
พิเศษ

กรมบัญชาการกระทรวงวัง

วันที่ ๑ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

มีพระบรมราชโองการเห็นเกล้า ฯ สั่งว่า ที่โปรด
เกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาราชศุภมิตร ออกจากราชการรับพระราชทาน
เบย์บำนาญแล้วนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยา
ราชศุภมิตรเป็นผู้กำกับการใน กรมพระตำรวจหลวงรักษาพระองค์ แต่ง
เครื่องแบบตำรวจได้เช่นเดียวกับ ขณะที่ประจำการเป็นพิเศษ.

เจ้าพระยาธรรมา

เสนาบดี

71 எஸ்/எஸ் 2

กรมราชเลขาธิการ

วันที่ ๘ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๖๘

เรียน ท่านเจ้าพระยา ราชคฤหมิตร

ตามท

ทรงพระราชดำริว่า ท่านได้รับราชการด้วยความซื่อตรงจงรักภักดีเป็น
ที่ไว้วางพระราชหฤทัยอย่างสนิทมานาน จึงทรงพระกรุณาโปรด
เกล้าฯ พระราชทานเบย์บ้านนาญ แก่ท่านเดือนละ ๘๐๐ บาท เป็นพิเศษ
เฉพาะตัว และท่านควรได้รับเกียรติยศพิเศษ เป็นผู้กำกับการกรม
พระตำรวจหลวง แต่งเครื่องแบบได้ตามชั้นเดิมเหมือนตำรวจประจำ
การสืบไป.

เจ้าพระยามหิธร

កាំភ្លើងពេលស្លាប់បង្កបង្កើននូវសេចក្តី
ក្នុង គោតមហាសាសនាសម្តែងនូវសេចក្តី
ការងារនេះគឺជា ប្រពៃណីសក្តានុពល
“បុរាណ-អរិយ” នឹងឆ្លងកាល
គោតមហាសាសនាសម្តែង (បុរាណ)
អោយបានបញ្ចេញអរិយធម៌ គោតមហា
សាសនាសម្តែងនូវ “បុរាណ” ពេញ
នូវសេចក្តីសេចក្តីនេះ គោតមហាសាសនា
ក៏ដូចជាបង្កើន ដែលបានចោលទៅក្នុង
សេចក្តីសេចក្តីសក្តានុពល ពេញនូវសេចក្តីសេចក្តី

[illegible]

เมื่อผ่านอุปสรรคแล้ว มีสิ่งสวยงาม

ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "บุษราคัม" ราช
เทวสถาน ที่เมืองปากน้ำ "หอน" ราช
วังเก่า มีพระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้า
จักรพรรดิแห่งเมืองปากน้ำ มีพระที่นั่ง
พระที่นั่ง

พระที่นั่งพระที่นั่งพระที่นั่งพระที่นั่ง
พระที่นั่งพระที่นั่ง "พระที่นั่ง" (พระที่นั่ง
พระที่นั่ง "Subhamitra") พระที่นั่ง
พระที่นั่งพระที่นั่งพระที่นั่ง ๑ โดยพระ
เจ้าจักรพรรดิแห่งเมืองปากน้ำ และ
พระที่นั่งพระที่นั่งพระที่นั่ง

พระที่นั่ง

สกุลเอกหมัด

หน้าต้น พงศาวดาร วงศ์เจ้าคุณผู้เฒ่า

เจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีที่พระคลัง จัดแจงเรื่องพงศาวดาร
ตามจดหมายเหตุมีมาแต่ก่อน และได้ถามท่านผู้ใหญ่จำไว้ได้ จึง
ร่ายกรอง เข้าไว้เพื่อ ประโยชน์จะให้ ญาติพี่น้อง บุตรหลานไปข้างหน้าจะ
ได้ รู้จักกันไว้

เดิม เอกหมัด กับ มหะมัดสุดิด ๒ คน พี่น้อง พาพวกแขกชาติ
มหะมัดเข้ามา กรุงเทพฯ มาก พระเจ้าแผ่นดินกรุงเก่าตั้งให้เอกหมัด
เป็นพระยาเอกหมัด ตั้งบ้านอยู่ท่ากาย

ชั้นที่ ๑

พระยาเอกหมัด มีบุตรธิดา ๓ คน คือ
ที่ ๑ บุตร ชื่อ ชื่น เป็นพระยาจรรเทศภักดี แล้วได้เป็นท
เจ้าพระยาอภัยราชา ที่สมุหนายก
ที่ ๒ บุตร ชื่อ ชม ถึงแก่กรรมไม่มีบุตรธิดา
ที่ ๓ ธิดา ชื่อ ชี

ชั้นที่ ๒

เจ้าพระยาอภัยราชา ชื่น บุตรพระยาเอกหมัด มีบุตรธิดา
๒ คน คือ
ที่ ๑ ธิดาไม่ปรากฏนาม

ที่ ๒ บุตรชื่อ หม่อม สัมบุญ เป็น พระยาบำเรอภักดี แล้ว
ได้เป็น เจ้าพระยาชำนาญ ที่ สุมุหนายก
ชั้น ที่ ๓

เจ้าพระยาชำนาญ สัมบุญ บุตรเจ้าพระยา อภัยราชา ชั้น
มีบุตร ๒ คน คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อ หม่อมใจ ได้เป็นที่ เจ้าพระยาเพชรพิชัย
ที่ ๒ บุตรชื่อ หม่อมจิตร ถึงแก่กรรมไม่มีผู้สืบสกุล

ชั้น ที่ ๔

เจ้าพระยาเพชรพิชัย ใจ บุตรเจ้าพระยาชำนาญบริรักษ์ สัมบุญ
ได้บิดาเจ้าพระยารัตนาธิเบศร์เป็นภรรยา มีบุตรบิดาด้วยกัน ๓ คน คือ
ที่ ๑ ชื่อ หม่อมแก้ว เป็นภรรยาเจ้าพระยากระดาโหมคดองแกลบ
ที่ ๒ ชายชื่อ หม่อมเสน ได้เป็นที่ พระยาวิจิตณรงค์ แล้ว
เป็น พระยาจุฬาราชมนตรี

ที่ ๓ บุตรไม่ปรากฏนาม ต่างคนว่าชื่อ เสน ได้เป็นที่
พระยาจำแลนยากร กระดาโหม วงษ์หน้า ในรัชกาล สมเด็จพระเจ้า
สุริยาศน์อมรินทร์

ชั้น ที่ ๕

ท่านแก้ว บิดาเจ้าพระยาเพชรพิชัย ใจ เป็นภรรยาเจ้าพระยา
กระดาโหม คดองแกลบ มีบุตรบิดา ๓ คน คือ
ที่ ๑ ชื่อ หม่อมปลื้ม มารดาไม่ปรากฏนาม ได้เป็นที่ พระ

พดเมืองเหนือ ครัง กรุงธนบุรี แล้ว เป็น เจ้าพระยามหาเสนาที่สมุหพระ

กระดาใหม่ในรัชกาลที่ ๑ ไม่ปรากฏว่ามี บุตรหลานสืบสกุล

ที่ ๒ จิดา ชื่อแจ่ม มารดา ชื่อ แก้ว ได้เป็นที่ ท้าววรจันทร์

ที่ ๓ บุตร ชื่อ คุ่ม ได้เป็นที่ พระยาสุรเสนา

พระยาจุฬาราชมนตรี เช่น บุตรเจ้าพระยาเพชรพิชัย ใจ มี
บุตร คน ๓ คือ

ที่ ๑ บุตร ชื่อ แก้ว ได้เป็นที่ หลวงศรีเนาวรัตน์ ครัง กรุงธน
แล้วได้เป็นที่ พระยาจุฬาราชมนตรี ในรัชกาลที่ ๑

พระยาเจ้าแสนยากร เช่น บุตรเจ้าพระยาเพชรพิชัย ใจ มี
บุตร จิดา ๕ คน คือ

ที่ ๑ จิดา ชื่อ เป้า

ที่ ๒ จิดา ชื่อ แป้น

ที่ ๓ จิดา ชื่อ ดิ ทั้ง ๓ คนนี้ ตกไป อยู่เมือง พะม่า เมื่อกรุงศรี

อยุธยา เดียว แก่ พะม่า ชาติ

ที่ ๔ บุตร ชื่อ หม่อม บุญมา ครัง กรุงศรีอยุธยา ได้เป็นที่ หลวง
มหาใจภักดี ครัง กรุงธนบุรี ได้เป็นที่ พระพดเมืองเพชรบูรณ์ ถึง
รัชกาลที่ ๑ ได้เป็น พระยาตะเกิง แล้ว เดือน เป็น เจ้าพระยา ยมราช

ทั้ง ๔ คน น มารดา ชื่อ แก้ว

ที่ ๕ บุตร ชื่อ หม่อม บุญนาก มารดา ชื่อ บุญศรี (คือเจ้าพระยา-
มหาเสนาบุญนาก ต้นสกุล บุญนากใน บัดนี้)

ชั้นที่ ๒

ท้าววรจันทร์ แจ่ม ชิดาท่านแก้ว มีชิดาคน ๑ คือ

ที่ ๑ ชิดาชื่อแมว เป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ ๑

พระยาสุรเสนา คุ่ม บุตรท่านแก้ว มีบุตรชิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อดี ได้เป็นท้าวอินทรรักษา แล้วเป็นท้าวพระ

ราชรองเมือง

ที่ ๒ ชิดาชื่อหนู

พระยาจุฬาราชมนตรี แก้ว บุตรพระยาจุฬาราชมนตรี เช่น มี

บุตรชิดากับแถม ๒ คน คือ

ที่ ๑ ชิดาชื่อหงส์ ถวายตัวทำราชการฝ่ายใน

ที่ ๒ ชิดาชื่อนก เป็นภรรยาพระยาพรเทพ เกื่อน

เจ้าพระยามหาเสนา บุญมา บุตรพระยาจำแลนยากร เด่น มี

บุตรชิดา ๖ คน คือ

ที่ ๑ ชิดาชื่อแช

ที่ ๒ บุตรชื่อเขียน ทั้ง ๒ คนนมารดาชื่อไทร ตกไปอยู่เมือง

พะม่า เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึก

ที่ ๓ ชิดาชื่อทรพย เป็นเจ้าจอมในรัชกาลที่ ๑

ที่ ๔ บุตรชื่อกระต่าย ได้เป็นที่นายไชยขรรค์ แล้วเป็น

พระตะเกิง พระยารามกำแหง และพระยาอภัยพิพิช โดยลำดับ ๒ คนน
มารดาชื่อเป่า

ที่ ๕ บุตรชื่อม่วง

ที่ ๖ บุตร ชื่อนช ได้เป็นที่ พระอินทรเดช แล้วเลื่อนเป็น
พระยาเพชรบูรณ์ ทั้ง ๒ คนนี้มารดาชื่อไซ

เจ้าพระยามหาเสนา บุนนาค บุตร พระยาจำแลนยากร เด่น
มีบุตรธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ธิดาไม่มีชื่อถึง แก่กรรมแต่ยังเด็ก

ที่ ๒ ธิดาชื่อคุณตานี เกิดปีมะเส็ง ฉศก จุลศักราช ๑๑๓๖
(พ.ศ. ๒๓๑๗) ทั้ง ๒ คนนี้มารดาชื่อเดิมเป็นภรรยาเดิม

มีบุตรธิดากับเจ้าคุณ นวต ๑๐ คน คือ

ที่ ๓ คุณชายใหญ่ ไม่มีชื่อ

ที่ ๔ คุณหญิงนุ่น เกิดวันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลา
เช้าตรู่ ปีระกานพศก จุลศักราช ๑๑๓๘ (พ.ศ. ๒๓๒๐)

ที่ ๕ คุณชายก้อน เกิดวันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวลา
ยามเศษ ปีกุน เอกศก จุลศักราช ๑๑๔๑ (พ.ศ. ๒๓๒๒)

ที่ ๖ คุณชายทนิ เกิดวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลา
ทุ่มเศษ ปีชวด โทศก จุลศักราช ๑๑๔๒ (พ.ศ. ๒๓๒๓)

ที่ ๗ คุณหญิงคุ่ม เกิดวันศุกร์ เดือนยี่ แรม ๗ ค่ำ เวลาเที่ยง
ปีชวด จัตวาศก จุลศักราช ๑๑๔๔ (พ.ศ. ๒๓๒๕) เป็นผู้ดำริเจ้า
ราชการอยู่ในวังหน้า เรียกว่าเจ้าคุณวังหน้า อายุได้ ๔๘ ถึง
อดัญญกรรมเมื่อ เดือน ๑๒ ปีชวด โทศก

ที่ ๘ คุณหญิงต่าย เกิดวันอังคาร เดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลา

๕ โมงเช้า ปี่เถาะ เบญจศก จุติศักราช ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖) เป็น
ผู้สำเร็จราชการ อยู่ในทูตกระหม่อมปราสาท เรียกว่า เจ้าคุณปราสาท
อายุได้ ๖๘ ปี ถึง อดิเบญจกรรมเมื่อ ณ วัน เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีกุนตรศก
จุติศักราช ๑๒๓๓ (พ.ศ. ๒๓๑๔)

ที่ ๘ คุณหญิง พง์ เกิดวันจันทร์ เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เวล
๑๐ โมง ปีมะเส็ง จุติศักราช ๑๑๔๗ (พ.ศ. ๒๓๒๗)

ที่ ๑๐ คุณชายดิศ เกิดวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ เวล
โมงเช้า ปีวอก จุติศักราช ๑๑๕๐ (พ.ศ. ๒๓๓๑) ทำราชการแผ่นดิน
พระพุทธรูปเป็น นาย สุนทรจินดา แล้วเป็นหลวงศักดินายเวร แผ่นดิน
พระพุทธรูปเล็ก เป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ พระยาสุริยวงค์มนตรี
จางวางมหาดเล็ก เจ้าพระยาพระคลัง ครั้น แผ่นดิน พระนั่งเกล้า
ท่านได้ว่าที่ สมุหพระกระดาใหม่ด้วย แต่เรียกกันว่า เจ้าคุณ พระคลัง
ว่าที่สมุหพระกระดาใหม่ ครั้น แผ่นดิน พระจอมเกล้า เป็น สมเด็จ
เจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ดำเนินราชการ บัณฑิตได้ฉายาเหนือ
เรียกว่า สมเด็จ องค์ใหญ่ อายุท่านได้ ๖๘ ปี ท่านถึงแก่พิราลัย
เมื่อวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปี่เถาะดับศก จุติศักราช ๑๒๓๗
(พ.ศ. ๒๓๑๘)

ที่ ๑๑ คุณชายแขก เกิดวันพฤหัสบดี เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ
เวลาทุ่มเศษ ปีจอ โทศก จุติศักราช ๑๑๕๒ (พ.ศ. ๒๓๓๓)

ที่ ๑๒ คุณชายทศ เกิดวันอังคาร เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำ เวลา
เช้าตรู่ ปีกุน ตรศก จุติศักราช ๑๑๕๓ (พ.ศ. ๒๓๓๔) ทำราชการ

แผ่นดิน พระพุทธยอดฟ้า เป็นที่ นายฉันท หุ้มแพร แผ่นดิน พระพุทธ
 เดชะ ฐานไปอยู่วังหน้าเป็นที่ จมื่น เด็กไช (เด็กชา?) แดงกลับ
 ดงมาอยู่ วังหลวง เป็นที่ พระยา ศรีสุริยวงศ์ จางวาง มหาเด็ก
 ครั้น แผ่นดิน พระนางเกล้า เป็น พระยา ศรีพิพัฒน์ จางวาง พระคลัง
 ดินคำ แผ่นดิน พระจอมเกล้า เป็น ล่มเต็จ เจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ
 นครเนตรนาถ สุริยวงศ์ ดำรงราชการใน พระนคร เรียกว่า ล่มเต็จ
 เจ้าพระยา องค์น้อย อายุท่าน ได้ ๖๗ ปี ถึง แก่พิราลัย เมื่อ วัน
 อาทิตย์ เดือน ๓ แรม ๘ ค่ำ ปีมะเส็ง อัฐศก จุฬศักราช ๑๒๑๘
 (พ. ศ. ๒๓๘๘) รวม บุตร ธิดา ที่ เกิด กับ เจ้าคุณ นวล ๑๐ คนด้วยกัน

เกิด ด้วย ภรรยาอื่น

ที่ ๑๓ คุณหญิงบุ๋ เกิด ปีมะโรง ฅศก จุฬศักราช ๑๑๔๖

(พ. ศ. ๒๓๒๗)

ที่ ๑๔ คุณชายเพ็ญ เกิด ปีวอก ล่มฤทธิศก จุฬศักราช ๑๑๕๐

(พ. ศ. ๒๓๓๑) ได้ เป็นที่ พระยาอภัยพิพิช

ที่ ๑๕ คุณชายจวด เกิด ปีชวด จัตวาศก จุฬศักราช ๑๑๕๔

(พ. ศ. ๒๓๓๕) ได้ เป็นที่ หลวงแก้วอายุติ

ที่ ๑๖ คุณหญิงจิตร เกิด ปีธาต ฅศก จุฬศักราช ๑๑๕๖ (พ. ศ. ๒๓๓๗) เป็น เจ้าจอม

ที่ ๑๗ ชาย ช่อสด เป็น ที่นายฉลองไยนาถ หุ้มแพร มหาเด็ก
 ใน พระราชวังบวร ทง ๕ นมรดา ช่อทอง

ที่ ๑๘ คุณหญิงใหญ่ ไม่มีชื่อ เกิด ปีเถาะเบญจศก จุฬศักราช
 ๑๑๕๕ (พ. ศ. ๒๓๒๖)

ที่ ๑๙ คุณหญิง กัด เกิด ปีมะเมีย อัฐศก จุติศักราช ๑๑๔๘
(พ.ศ. ๒๓๒๕)

ที่ ๒๐ คุณหญิง นก เกิด ปีกุน ตรีศก จุติศักราช ๑๑๕๓
(พ.ศ. ๒๓๓๔) เป็น เจ้าจอม

ที่ ๒๑ คุณหญิง เจียบ เกิด ปีมะโรง อัฐศก จุติศักราช
๑๑๕๘ (พ.ศ. ๒๓๓๙) ทั้ง ๕ คนนี้ มารดา ชื่อ มิ่ง

ที่ ๒๒ คุณชาย น้อย เกิด ปีเถาะ สัปตศก จุติศักราช
๑๑๕๗ (พ.ศ. ๒๓๓๘) เป็น มหาเด็ก

ที่ ๒๓ คุณหญิง จัน

ที่ ๒๔ คุณชาย พ้อม เกิด ปีวอก โทศก จุติศักราช ๑๑๖๒
(พ.ศ. ๒๓๔๓) ได้ เป็น หลวงวิสูตรสมบัติ แล้ว เป็น พระยา บาง
ตะมุง ทั้ง ๓ คนนี้ มารดา ชื่อ อ่วม

ที่ ๒๕ คุณชาย เพ เกิด ปีมะแม นพศก จุติศักราช ๑๑๔๘
(พ.ศ. ๒๓๓๐)

ที่ ๒๖ คุณชาย เสงี่ยม เกิด ปีวอก สัมฤทธิศก จุติศักราช
๑๑๕๐ (พ.ศ. ๒๓๓๑) เป็น เปரியง ๖ ประโยค

ที่ ๒๗ คุณหญิง ช่ม เกิด ปีระกา เอกศก จุติศักราช ๑๑๕๑
(พ.ศ. ๒๓๓๒) เป็น เจ้าจอม อยู่งาน

ที่ ๒๘ } คุณหญิง ไม่ มี ชื่อ ทั้ง ๕ คนนี้ มารดา ชื่อ นิม
ที่ ๒๙ }

๑. เป็น คุณตา หม่อม ละคร้าย เทวกุล

ที่ ๓๐ คุณหญิง ชู เกิด ปีกุน ตรีกถ จุติศักราช ๑๑๕๓
(พ. ศ. ๒๓๓๔) เป็นเจ้าจอม

ที่ ๓๑ คุณชาย ชื้อ แดงจันทร์ เป็น มหาเด็ก ราชงาน วัด พระ
เชตุพน ทั้ง ๒ คน นามารดา ชื้อ ตู

ที่ ๓๒ คุณชาย เมือง เกิด ปีกะระ ดัปตศก จุติศักราช
๑๑๕๗ (พ. ศ. ๒๓๓๘) ได้เป็นที่หลวงสุนทร แล้วเป็นหลวงแก้ว
อายุได้ เป็นพระยาจันทบุรี แล้วเลื่อนเป็น พระยาศรีอัครราช มารดา
ชื้อ จัน

ที่ ๓๓ คุณชาย ชื้อ แดง

ที่ ๓๔ คุณหญิง ลุก เกิด ปีกุน เบญจศก จุติศักราช
๑๑๖๕ (พ. ศ. ๒๓๔๖) ทั้ง ๒ นามารดา ชื้อ ทิน

ชั้นที่ ๗

ท้าววรจันทร์ แมว ชิดาท่านแจ่ม มีพระองค์เจ้า พระองค์ ๑ คือ

ที่ ๑ พระองค์เจ้า ศศิธร

พระราชมารดา คือ บุตรพระยาสุรเดชา คู่มี มีบุตรธิดา ๒ คน คือ

ที่ ๑ ธิดาชื่อ เกษ รับราชการฝ่ายใน ในกรมพระราชวังบวร

รัชกาลที่ ๑

ที่ ๒ บุตรชื่อนาม เป็นมหาเด็กในกรมพระราชวังบวรรัชกาลที่ ๒

ท่านนง ชิดาพระยาจุฬาราชมนตรี แก้ว มีบุตรธิดา ๔ คน คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อนาม ได้เป็นที่หลวงราชเศรษฐี แล้วเป็น

พระยาจุฬาราชมนตรี

ที่ ๒ บุตร ชื่อ น้อย ได้เป็น ที่หลวง ศรีเนาวรัตน์ ในรัชกาล

ที่ ๓ แดง เป็น พระศรียศ

ที่ ๔ ชิดา ชื่อ จีบ รับราชการฝ่ายใน ในรัชกาลที่ ๒

ที่ ๕ ชิดา ชื่อ ดัด เป็น ภรรยา (หลวง) ศรีวรขานย์

พระยาอภัยพิพิธ กระต่าย บุตร เจ้าพระยามหาเดฉา บุญมา

มีบุตร คือ

ที่ ๑ บุตร ชื่อ ดิ่ง

ที่ ๒ บุตร ชื่อ จัน ได้เป็น พระยาลำครบุรีรักษ์

ที่ ๓ บุตร ชื่อ เมือง

ที่ ๔ บุตร ชื่อ โต ได้เป็น พระยาจันทบุรี

ที่ ๕ บุตร ชื่อ หมี

ที่ ๖ บุตร ชื่อ นวม

ที่ ๗ บุตร ชื่อ เขียม

ที่ ๘ บุตร ชื่อ แดงโม

ที่ ๙ บุตร ชื่อ บุศย์ เป็น มหาตเด็ก

ที่ ๑๐ ชิดา ชื่อ แดง

ที่ ๑๑ ชิดา ชื่อ ไย

ที่ ๑๒ ชิดา ชื่อ แก้ว

ที่ ๑๓ ชิดา ชื่อ รุณ เป็น เจ้าจอม ในรัชกาลที่ ๔ ๑

๑ ถ้าดับ บุตร ชิดา พระยา อภัยพิพิธ กระต่าย นี้ ในต้นฉบับ
กล่าวว่า เกิดด้วยภรรยา หาดายคน จดไว้เป็น พวก ชาย พวก หญิง
เห็น จะไม่ได้ดับ ตาม แก่ แดง อ่อน

พระยาเพชรบูรณ์ นุช บุตรเจ้าพระยามหาเดฉา บุญมา มี บุตร

ธิดา คือ

ที่ ๑ บุตร ชื่อ คง

ที่ ๒ บุตร ชื่อ พุ่ม

ที่ ๓ ธิดา ชื่อ พัน

ที่ ๔ ธิดา ชื่อ หุ่น เป็น หม่อมห้าม ใน กรมหมื่น สุนทรวิชัย

เจ้าคุณตานี ธิดาเจ้าพระยามหาเดฉา บุญมาก มี พระองค์เจ้า

๒ พระองค์ คือ

ที่ ๑ พระองค์เจ้าหญิงจงกตน์

ที่ ๒ พระองค์เจ้าเสวตรฉัตร เป็น กรมหมื่น สุนทรวิชัย

ท่านบุ ธิดาเจ้าพระยามหาเดฉา บุญมาก มี บุตรกับ ขุนศรี ๕ คน คือ

๑ บุตร ชื่อ ภัย คาย

๒ บุตร ชื่อ คง เป็น ที่ ขุนชนดัมบดี

ขุนศรี ดำรง คาย ได้ ดำรง ใหม่ คือ หลวงสวัสดิ์ ช่าง มี บุตร

ธิดา ด้วย กัน ๔ คน คือ

๓ ธิดา ชื่อ จิน

๔ ธิดา ชื่อ ดั่ง

๕ ธิดา ชื่อ เอี่ยม

๖ บุตร ชื่อ ขาว

พระยาอภัยพิพิธ เพื่อน บุตรเจ้าพระยามหาเดฉา บุญมาก มี

บุตรธิดา กับ บ่อม (ธิดาเจ้าพระยารัตนาธิเบศร กุณ) ๔ คน คือ

๑ บุตร ชื่อ เอี่ยม

๒ บุตร ชื่อ กลาง

๓ บุตร ชื่อ น้อย

๔ ธิดา ชื่อ ตลับ ทำราชการ ฝ่ายใน
มีบุตร กับ ภรรยา อีก ๒ คน คือ

๕ บุตร ชื่อ พง

๖ บุตร ชื่อ แยม

หลวงแก้วอายุ ๖๖ ปี จาค บุตร เจ้าพระยามหาเสนา บุนนาค มี
บุตรธิดา กับ ภรรยา หลวง ๖ คน คือ

๑ ธิดา ชื่อ กลิ่น เป็นภรรยาสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง)

๒ บุตร ชื่อ ภู ได้เป็น ที่ หลวงศิริสมบัติ แล้ว เป็น พระ จักรราช
ภักดี ที่สุด เป็น พระยาศรีเสนา

๓ บุตร ชื่อ รอด

๔ บุตร ชื่อ ศุข ได้เป็น ที่ พระมหาสงคราม

๕ บุตร ชื่อ ทบ ได้เป็น หลวงเทพเด่น แล้วเป็น พระยาพิพัฒน์
โกษา (ต้น สกุล จาคกรัตน)

๖ บุตร ชื่อ สด ได้เป็น ที่ขุนเรืองเดชครุฑ แล้ว เป็น
พระสมุทสาคร สงคราม ต่อมา เป็น พระยา
มีบุตร กับ ภรรยา อีก ๔ คน คือ

๑ เป็น บิดา ท่าน นวม มารดา พระยา ศุภกรณ์ บรรณดาร์
(นาม วสุธาร)

๒ บิดา เจ้าพระยาราชศุภมิตร

๓ บิดา พระยานรนาถ (ปยุ บุนนาค)

๗ บุตรชื่อ เอี่ยม

๘ บุตรชื่อ โต

๙ บุตรชื่อ เผือก

๑๐ บุตรชื่อ กระเวียว

พระยาศรีอัครราช เมือง บุตรเจ้าพระยา มหาเดชา บุนนาค

มีบุตรธิดา กับ ภรรยา หดวง ๖ คน คือ

๑ ธิดาชื่อ พัน เป็นภรรยา ส้มเต๋จ เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์
(ช่วง)

๒ ธิดาชื่อ เงิน

๓ ธิดาชื่อ หยาด เป็นภรรยา นายรักษา ภูวนาถ (หยอด) หุ้ม
แพร มหาตเด็ก วง หน้า ดำมีถึง แก่กรรมแล้ว มาเป็น
ภรรยา ส้มเต๋จ เจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง)

๔ บุตรชื่อ ดิน เป็นที่ พระกำแหง ฤทธิรงค์ ผู้ช่วยราชการ
เมือง จันทบุรี

๕ บุตรชื่อ แยม

๖ บุตรชื่อ จิน เป็นมหาตเด็ก ต่อมาเป็น พระยาวิเศษ โภชนา
มีบุตรธิดา กับ ภรณาน้อย อีก ๔ คน คือ

๗ ธิดาชื่อ เป้า เป็นภรรยา พระยา มหาสงคราม (ศุข)^๒

๑ เป็น บิดา พระยา ราชสมบัติ (เอิบ) และ ต้นตอ กุด บราณนท์

๒ มารดา เจ้าพระยา ราชศุภมิตร

๘ ชิดาชื่อ ลอน

๙ บุตรชื่อ ทิม

๑๐ บุตรชื่อ ปาน

คุณชายน้อย บุตรเจ้าพระยามหาเดฉา บุนนาค มีชิดากับแซ
คน ๑ คือ

๑ ชิดาชื่อ ขำ เป็นภรรยาจีนหมา

พระยาบางละมุง พ่อม บุตรเจ้าพระยามหาเดฉา บุนนาค มี
บุตรชิดา ๓ คน คือ

๑ บุตรชื่อ รอด

๒ ชิดาชื่อ ยมโดย

๓ ชิดาชื่อ โสภา

สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์บุรุษ ดิศ บุตรเจ้าพระยา
มหาเดฉา บุนนาค มีบุตรชิดากับเจ้าคุณหญิง ๔ คน คือ

ที่ ๑ คุณหญิง ไม่มีชื่อ

ที่ ๒ คุณชายช่วง เกิดเมื่อปีมะโรง สัมฤทธิศก จุลศักราช

๑๑๗๐ (พ.ศ. ๒๓๕๑) ครั้นแผ่นดินพระนั่งเกล้า ฯ ได้เป็นที่นาย

ไชยสรรค์ แล้วเป็นหลวงนายสนิท แล้วเป็นเจ้าหมื่นไวยวรนาถ แล้วเป็น

ที่พระยาศรีสุริยวงศ์จางวางมหาดเล็ก ครั้นแผ่นดินสมเด็จพระจอม

เกล้า ฯ ได้เป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกระดาโทม ครั้นแผ่นดิน

พระจุลจอมเกล้า ท่านได้เป็นที่ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน แล้วโปรด

ให้เป็นที่สมเด็จพระยาบรมมหารัษฎ์บุรุษ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

ชั้นที่ ๘

พระยาจุฬาราชมนตรี นาม บุตรท่านนก มีบุตร ธิดา ๓ คน คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อหนู ได้เป็นหลวงราชเศรษฐี

ที่ ๒ ธิดาชื่อนาก

ที่ ๓ ธิดาชื่อปุก

พระศรียศ น้อย บุตรท่านนก มีบุตร ๒ คน คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อแย้ม

ที่ ๒ บุตรชื่อยม

เจ้าจอมมารดาหุ่่น ธิดาพระยาอภัยพิพิช กระต่าย มีพระองค์
เจ้าองค์ ๑ คือ

ที่ ๑ พระองค์เจ้าอรุณวดี

นายกคง บุตรพระยาเพชรบูรณ์ นุช มีบุตรคน ๑ คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อนาน

นายพุ่ม บุตรพระยาเพชรบูรณ์ นุช มีบุตรคน ๑ คือ

ที่ ๑ บุตรชื่อนoir

หม่อมหุ่่น ธิดาพระยาเพชรบูรณ์ นุช มีหม่อมเจ้าองค์ ๑ คือ

ที่ ๑ หม่อมเจ้าสุบรรณ

กรมหมื่นสุรินทรรักษ์ มีโอรสธิดา ๒๐ องค์ คือ

ที่ ๑ หม่อมเจ้ามหาหงส์ เป็นพระองค์เจ้าในรัชกาลที่ ๕

ที่ ๒ หม่อมเจ้าสุบรรณ (ดูที่หม่อมหุ่่น)

- ๑๒ ท ๓ หม่อมเจ้าประทุม เสด็จ
 ๑๓ ท ๔ หม่อมเจ้านิต
 ๑๔ ท ๕ หม่อมเจ้าวายุภักษ์
 ๑๕ ท ๖ หม่อมเจ้ากตาง
 ๑๖ ท ๗ หม่อมเจ้าสิน
 ๑๗ ท ๘ หม่อมเจ้าจินดา
 ๑๘ ท ๙ หม่อมเจ้าหญิง ดาว
 ๑๙ ท ๑๐ หม่อมเจ้าหญิง แห
 ๒๐ ท ๑๑ หม่อมเจ้าหญิง เป้า
 ๒๑ ท ๑๒ หม่อมเจ้าหญิง กดิน
 ๒๒ ท ๑๓ หม่อมเจ้าหญิง ลำด
 ๒๓ ท ๑๔ หม่อมเจ้าหญิง เหว
 ๒๔ ท ๑๕ หม่อมเจ้าหญิง พนม
 ๒๕ ท ๑๖ หม่อมเจ้าหญิง พลับ
 ๒๖ ท ๑๗ หม่อมเจ้าหญิง สว่าง
 ๒๗ ท ๑๘ หม่อมเจ้าหญิง ขจร
 ๒๘ ท ๑๙ หม่อมเจ้าหญิง มะเดื่อ
 ๒๙ ท ๒๐ หม่อมเจ้าหญิง เด็ก

๑ หม่อมเจ้าชาย หญิงในกรมนี้เห็นจะไม่ได้เรียง ตามแก่อน

